

Наука тоғызына рецензия пазары

Наука стильінең пазылған тексттерде киректелче:

а) научнай терминнер: *адалыс, синтаксис, деепричастие кизегі, сөс пүдірчең хозымнар;*

б) абстрактнай тузалығ сөстер: *оңдайлар, пүдізі, сурығлар, формалар, тузазы;*

в) көні тузалығ сөстер (тілнің хоос оңдайлары, кізінің көннін таныхтапчатхан сөстер киректелбин);

г) искірігліг чоохтағлар;

д) тиксі сағысты паза изерістіре сағысты чарытчатхан кирілген сөстер: *көзідімге, ол оңдайнаң, хысхацахти чоохтаза, тиксі көрзе, пастағызын, ікінчизін.*

Пасха кізінің чооғына төстенгені орта полча.

Наука тоғызына рецензия пазары

1. Тоғыстың кирек полчатханы (актуальной сари).
2. Тоғыстың наука саринаң наа полчатханы.
3. Тоғыстың теория паза практика саринаң тузазы.
4. Тоғыстың пүткен оңдайы (нинче чардых, кіріс, сөс соо, приложение пар ба), полған на чардыхта нимеденер чоохталчатханын үзүрері.
5. Тоғыстың чахсы сарилары.
6. Тоғыстың читпес сарилары.
7. Салтарлар.

Рецензияя көзідім

*Н.Ф.Катановтың адынаң Хакас хазна университетінің
Сойан-алтай тюркология институтының 5-чі курстың
студентказы А.Г.Торокованың «Хакас тіліндегі алғыстас*

тузалыг модальность» темача дипломнай тогызына рецензия

А.Г. Торокованың дипломнай тогызы «Хакас тіліндегі алғыстас тузалыг модальность» тіп адалча. Пу тогыс хакас тіліндегі алғыстас тузалыг модальностьты тиксі сариларынаң істезеріне чарыдылча. Аның пөгіннері:

- 1) модальностьтаңар тиксі оңнағ пирері;
- 2) алғыстас тузалыг модальностьтың хакас тілінің теориясында паза практикасында орнын паза позының оңдайын істезері;
- 3) алғыстас тузалыг модальностьтың ситуациязының пүдізін чарыдары;
- 4) алғыстас тузалыг модальностьтың пілдірілчеткен оңдайларын іле көзідері;
- 5) алғыстас тузалыг модальностьтың тузазы хоостыра көрімнерін іле сығарары.

Дипломнай тогыс кіріснен, ікі чардыхнаң, сөс соонаң, хызырылған сөстернен, тузаланылған литературанаң пүтче. Прай 60 страница.

Автор, тогызын пасчадып, уғаа пай материалнаң — хакас газеталарынаң, хакас писатель-поэттернің произведениелерінең паза фольклордаң сығара пазылған 500-ке чағын карточканаң — тузалантыр.

Кірісте алғыстас тузалыг модальностьтың оңнаанаң, хакас тілінде пу темаа чарыдылған тогыстарнаң, тогыстың пөгіннерінең паза кирек полчатханынаң танысчабыс.

Дипломнай тогыстың пастағы «Модальностьтаңар тиксі оңнағ» тіп чардығында автор тіл науказында модальностьтаңар оңнағларны, аны хоостыра наукадағы таластарны, модальной тузаларны, модальностьтың функционально-семантической чардығын паза пілдірілчеткен оңдайларын чарытча. Пу чардыхты хығырып, көрчөбіс, А.Г.Торокова істесчеткен темазын өтіре оңарча, көп литература хығырып, оларнаң чахсы тузалан пілче. Модальностьты істескен ученайларның тогыстарын тиңнестіріп, төөй паза пасхалалчатхан сариларын көзітче.

«Алғыстас тузалыг модальность» чардыхта автор алғыстас тузалыг

модальностьтаңар тиксі оңнағдаңар, аның ситуацияларының пүдізінеңер, пілдірілчеткен оңдайларынаңар пасча паза аның тузазы хоостыра классификациязын пирче. Иди, хакас тіліндегі алғыстас тузалығ модальностьты, прай саринаң істезіп, дипломантка аның толдыра характеристиказын көзітче.

Сөс соонда диплом істезіг тоғыстың салтарлары уғаа чарых, пілдістіг паза хысхацахти пирілтір.

Андағ оңдайнаң, автор турғысхан пөгіннерін прай паза түзімніг толдыр салтыр.

А.Г.Торокова чохсы, пілдістіг тілнең пасча паза терминнернең, піліп, орта тузаланча.

Таныхтирға кирек, хакас тіл науказында модальностьха чарыдылған тоғыстар пар даа полза, аның чардыхтарының пірсі — алғыстас тузалығ модальностьтаңар сурығ ам даа азых. Ол саринаң көрзе, А.Г.Торокованың диплом тоғызы пастағы өнетін тоғыс тіп санирға чарир паза ол чыылған материал пөзік паалағлығ полар.

Че пу тоғыс хоостыра хай пірее чөптер пирерге чарир:

1) Модальностьтаңар пасха даа түрк тілдерінде илееде тоғыстар иділгеннер. *Одыр, тур, чөр* паза пасха даа модификаторлар пасха түрк тілдерінде аймах фонетика варианттарында тузаланылчалар, өнетін істезіглерде оларның лексико-грамматическай тузалары, пілдірілчеткен оңдайлары тирең көріл парғаннар. Сынап автор мыннаң мындар, пуох теманаң айғазып, оларнаң танысса, хакас тіліндегі модификаторларны істезеріне улуғ туза поларчых.

2) Ідөк, пістің сағызыбыстаң, хызырылған сөстерні уламох хысха пирерге чарир. Көзідімге, М.Е.Кильчичаковтың «Чүректе халған істер» тіп кибелістер чыындызы піди көзіділ партыр: М. Кильч. «Чүректе халған істер». Піс көргенде, аны піди хысхарадарға чарир: (Чхі, с. ...);

3) Таптырғаста модальностьтың функционально-семантическай чардығы аббревиатуранаң көзіділ партыр. Анзы, текстті хығырбаанда, ниме полчатханы пілдістіг нимес.

Че өөнінде, тиксі тоғысты алза, ол пөзік синде толдырыл партыр, тема

толдыразынаң чарыдылтыр, аннаңар пу тоғыс пөзік паалаға турыстығ тіп санапчабыс.

ХакНИИЯЛИ-ның тіл секторының

улуғ наука тоғынчызы, филология

наукаларының кандидады _____ М.Д.Чертыкова

Тузаланчаң литература

1. Кызласова И.Л., Чебодаева Л.И. Хакасский язык. 10-11 кл.: Учеб. Для учащихся общеобразовательных учреждений (филологический профиль). - Абакан: Хакаское кн. издательство, 2007. - 296 с.